

СУЧАСНА КЛАСИФІКАЦІЯ ОЗИМИХ СОРТІВ ЧАСНИКУ, ПОШИРЕНИХ В УКРАЇНІ

¹Сич З. Д., доктор с.-г. наук, професор
e-mail: zsyach@ukr.net,

¹Кубрак С. М., кандидат с.-г. наук, доцент
e-mail: kubraksyweta@ukr.net,

²Мереженюк В. А.
e-mail: vadmer@meta.ua

¹Білоцерківський національний аграрний університет;

²Інститут часниківництва™

Після 2010 року озимий часник нарешті набув промислового поширення на великих площах. Фермери вирощують поки що кілька промислових озимого часнику: найбільше поширення мають сорти Любаша, Прометей і Дюшес. Зате, населення ще вирощує багато місцевих сортів. Впродовж 2015–2019 років в умовах Дніпропетровщини (північна частина Центрального Степу) та Білої Церкви (Правобережний Лісостеп) нами вивчено понад 30 промислових сортів та місцевих клонів часнику озимого, з різним ступенем стрілкування – від нестрілкуючих до стрілкуючих. Колекційні ділянки були на чорноземі звичайному без застосування поливу. Ширина міжрядь 45 см, густина 250 тис. рослин/га. Кількість облікових рослин 75–100, залежно від наявності садивного матеріалу. Технологія вирощування забезпечувала нормальний ріст та розвиток рослин. Після масового з'явлення стрілок у кінці травня на одній половині дослідної ділянок обламували стрілки, а на іншій – їх залишали для дослідження цвітіння та утворення повітряних цибулин.

Сучасне часникове виробництво в Україні має такі особливості:

- потенціал місцевих сортів великий, і у колекції Львівського національного аграрного університету нараховує майже 300 місцевих сортів;

- водночас, сортів поширених у промисловому виробництві дуже мало – у межах 10;

- для раціонального використання технологій вирощування товарного часнику та їхнього насінництва (розсадництва садивного матеріалу) важливою є виробнича класифікація сортів.

Дослідження дали можливість згрупувати усі промислові сорти часнику озимого у п'ять сортогруп:

- нестрілкуючи;
- частково стрілкуючи (стрілки низькі – до 70–80 см, повітрянка округла, рожева);
- стрілки низькі (до 110 см) з великою повітрянкою і невеликою кількістю зубків у головці (4–7);
- стрілки низькі (до 110 см) з дрібною повітрянкою («вівсянка») і збільшеною кількістю зубків у головці (7–12);
- стрілки високі (понад 140 см), повітрянка дрібна, кількість зубків у головці 4–6.

Типовою моделлю першої сортогрупи є сорт Лідер (cultivar “Lider”), який створений у Львівському національному аграрному університеті відомим часниківником, кандидатом с.-г. наук, доцентом Ліщак Лідією Петрівною. Він належить до середньостиглих і нестрілкуючих.

Належать також сорти: український – Лідер, французькі – Термідор, Терадор, Сабаголд, Сабадроме.

Особливості морфологічні: у головці 10–12 зубків, які невіривняні за розміром, порівняно скоростиглі. З великих та середніх зубків формує великі цибулини (діаметр понад 4,5–5,0 см), а із маленьких з масою –2 г дає велику частку однозубки. Недолік – низька стійкість проти бактеріозу та вірусів.

Особливості технології вирощування сорто типу Лідер:

1. Розмножується тільки зубками;
2. Перед висаджування вимагає ретельного сортування зубків і протруювання проти бактеріозу;
3. Для отримання великих головок висаджують тільки великі зубки понад 4–5 г;
4. Відсутня потреба в обриванні стрілок;
5. Підвищена сприйнятливість до бактеріозу окремих зубків у головці;
6. Насінництво оздоровленого матеріалу тільки через мікроклональне розмноження. Клоновий добір з візуальною оцінкою лише частково вирішує проблему.

Частково стрілкуючи сорти. Моделлю цієї сортогрупи є сорт Лідія (Cultivar “Lidia”), який створений у Львівському національному аграрному університеті. Названий в честь видатного українського селекціонера часнику Ліщак Лідії Петрівни (Lishchak Lidia). Дуже скоростиглий (у Степу товарних якостей набуває у кінці травня), що

дозволяє отримувати ранню продукцію, що співпадає із сезоном засолювання огірка. Ціни у цей час на часник зберігаються досить високими.

Характерні сорти: український – Лідія, голландський – *Roseknoblauch*, російські – Майський (часом поширюється під назвою Кримський, чи Магаданський ранній) і деякі французькі та іспанські, які в умовах України мають схильність до часткового утворення стрілок.

Характерні особливості у технологіях вирощування:

1. Характеризуються скоростиглістю (особливо за ранньо-осінніх термінів висаджування);
2. Сильна залежність ступеня стрілкування від розміру висаджених зубків (з зубків масою 1–2 г стрілки практично не утворюються). В 1 кг повітрянки 25–43 тис. штук. Повітрянка світло-рожевого відтінку;
3. Стрілки появляються неодноразово, що вимагає кількарізного їхнього обламування. Ефект від обривання стрілок – порівняно низький 15-20% (через скоростиглість);
4. Вимагає ретельного калібрування садивного матеріалу. У головці до 12–14 зубків різного розміру;
5. Сорти мають можливість обновлювати садивний матеріал через однозубку, яку можна отримувати з повітрянки та дрібненьких зубків.

До третьої сортогрупи належать сорти стрілюючі, у яких стрілка 90–110 см (діапазон 70–120 см), повітрянка велика, темного забарвлення. Моделлю цього сорту є Любаша (*cultivar "Lubasha"*), який створив народний селекціонер Запорізької області Захаренко Іван Іванович.

Характерні сорти: українські – Любаша, Прометей, Дюшес, Любава таврійська, Ірен, Айдер; російський – Білогор 30 та багато місцевих сортів. З наших сортів, які проходять державну експертизу належить сорт Айдер (оригінатор Інститут часниківництва™).

У суцвітті до 150 цибулинок повітрянки округлої форми з темно-коричневим забарвленням. В 1 кг 9–17 тисяч. У головці масою 50–70 г формується 6–7 зубків.

Ця група сортів є основою українського промислового часниківництва. Для цього сортотипу добре розроблені і використовуються усі види технологій, як через повітрянку з викопуванням, так і без викопування однозубки, а також – через

зубок. Не переносить перестоювання врожаю у ґрунті (для них слід дотримуватися принципу: краще розпочати збирання раніше на 2–3 доби, ніж запізнитися). Низька здатність до тривалого зберігання у неконтрольованих умовах, хоча у морозильних камерах за температури від мінус 2 до мінус 4 градусів морозу зберігається від урожаю до урожаю, що дозволяє постійно забезпечувати ринок.

Ефекти від обривання стрілок – дуже значні. Так, на прикладі сорту Любаша у 2019 році ефект склав 46%.

До четвертої сортогрупи належать сорти з низькими стрілками, дрібною повітряною, але зубків у головці порівняно багато.

Характерний сорт – Софіївський (*Cultivar «Sophyivsky»*). Цей сорт озимого стрілкового часнику створений професором Лихацьким Віталієм Івановичем в Уманському національному університеті садівництва. Середньостиглий. Висота стрілки до 110 см. Сюди відноситься також сорт Спас (Львівського НАУ) і багато місцевих форм. Кількість зубків у головці масою 50–70 г формується до 14–15. В 1 кг повітрянки 25–43 тисячі цибулинок. Повітрянка видовжена (тип «вівсянка») темно-коричневого забарвлення.

Щодо технологічних аспектів, то ефект від обривання стрілок становить 15–25 %.

Головки порівняно невеликі 30–50 г. Для отримання великих головок вимагає ретельного передсадивного калібрування зубків. Для висаджування доцільно висаджувати зубки з масою понад 5 г. Аналогічно вимагає ретельного сортування й повітрянка, починаючи від 2,5 мм. Має підвищену сприйнятливості до гнилей денця.

До п'ятої сортогрупи відносяться сорти з високими стрілками, дрібною повітряною та невеликою кількістю зубків у головці.

Характерний сорт – Мерешанський білий, який створений в Інституті овочівництва і баштанництва НААН.

Сюди відносяться також – Победа, Barretta Sunshine, і багато місцевих сортів. Серед нових сортів варто відмітити Золочівський замок, удосконаленням якого займається Інститут часниківництва™.

Стрілки високі 140–200 м. У головці масою 50–70 г утворюється 4–7 великих зубків. В 1 кг повітрянки 22–30 тисяч цибулинок. Повітрянка видовжена (тип «вівсянка»), але світло-рожевого забарвлення.

Особливості технології вирощування:

1. Розмножується в основному через зубок;

2. Недолік: у зв'язку з маленькою повітряною у перший рік вирощування отримують дуже дрібну однозубку у межах 5–20 мм. Це вимагає дворічного циклу вирощування однозубки на перших етапах насінництва;

3. Відмічено підвищену схильність до ураження вірусними хворобами;

4. Сильно реагує на своєчасне обламування стрілок.

Отже, вивчення колекційних сортів озимого часнику дало можливість створити нову концепцію класифікації. Усі сорти можна умовно розділити на п'ять сортогруп, кожна з яких має комплекс специфічних морфологічних ознак. Технології вирощування кожної сортогрупи вимагають індивідуальних підходів у підготовці садивного матеріалу і догляду за рослинами. Аналогічні особливості повинні враховуватися і у технологіях насінництва (тобто, у розсадництві оздоровленого садивного матеріалу).

УДК 635.521:631.527

МЕТОДИКА НАСІННИЦТВА ГІБРИДІВ КАБАЧКА

Холодняк О.Г.

Південна державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту водних проблем і меліорації НААН
e-mail: ipobuaan@gmail.com

Основною перешкодою при виробництві гібридного насіння кабачка є формування чоловічих квіток на рослинах материнської лінії. Через це відбувається їх перезапилення і, як наслідок, зниження гібридності насіння. Для гарантованого отримання промислових партій насіння гетерозисних гібридів найчастіше використовують ручне запилення, що пов'язано зі значними затратами праці. Ряд дослідників довели, що використання регуляторів росту в насінництві кабачка дозволяє скоротити виробничі витрати без зниження якості гібридного насіння. Але, результат від їх використання дуже залежить від погодних умов. До того ж, вони пригнічують розвиток рослин кабачка, особливо на початкових стадіях росту. Ми пропонуємо використовувати в якості материнських ліній гібридів кабачка форми переважно жіночого типу цвітіння. На рослинах таких форм в нижніх вузлах зазвичай в перші 10 діб відсутні чоловічі квітки, що дозволяє отримати 1–2 плоди від вільного перезапилення з батьківською